

YAŞIL İQTİSADİYYATDA “YAŞIL” BACARIQ VƏ İŞ YERLƏRİ

i.e.d. prof. Arzu D. HÜSEYNOVA

Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin İqtisadi Elmi Tədqiqat
İnstitutu Publik Hüquqi Şəxsi İdarə Heyəti sədrinin birinci müavini
arzu.huseynova@esri.gov.az
ORCID 0000-0002-0981-9923

XÜLASƏ

Məqalənin məqsədi yaşıl iqtisadiyyata keçiddə iş yerlərinin meyarları və tələb edilən bacarıqlar haqqında sistemləşdirilmiş icmalın verilməsidir. Bu məqsədlə məqalədə “yaşıl” bacarıqlar və iş yerləri anlayışları, onlara baxış, aktuallığı verilmişdir. “Yaşıl” iş yerlərinin təsnifatı və onun əsasında “Yaşıl” bacarığa tələblər müəyyənəndirilmişdir.

Açar sözlər: “yaşıl” iş yeri, “yaşıl” bacarıqlar, yaşıl iqtisadiyyat, yaşıl keçid, dayanıqlı inkişaf

GREEN SKILLS AND JOBS IN A "GREEN" ECONOMY

DSc., prof. Arzu D. HUSEYNOVA

The Economic Scientific Research Institute of the Ministry of Economy
of the Republic of Azerbaijan First Deputy Chairman of the Board
arzu.huseynova@esri.gov.az
ORCID 0000-0002-0981-9923

ABSTRACT

The focus of this article is on providing a systematic overview of job criteria and required skills in the transition to a green economy. With this objective, the article highlights the concepts of "Green" skills and workplaces, their overview and relevance. The classification of "Green" workplaces and the requirements for "Green" skills have been determined based on it.

Keywords: green workplace, green skills, green economy, green transition, sustainable development

“ЗЕЛЕННЫЕ” НАВЫКИ И РАБОЧИЕ МЕСТА В ЗЕЛЕНОЙ ЭКОНОМИКЕ

д.э.н., проф. Арзу Д. ГУСЕЙНОВА

Экономический научно исследовательский институт Министерства
экономики Азербайджанской Республики Первый заместитель
председателя правления
arzu.huseynova@esri.gov.az
ORCID 0000-0002-0981-9923

РЕЗЮМЕ

Цель статьи – предоставить систематический обзор критериев работы и необходимых навыков при переходе к «зеленой» экономике. Для этого в статье представлены понятия «зеленые» навыки и рабочие места, их обзор и актуальность. На ее основе определена классификация «зеленых» рабочих мест и требования к «зеленым» навыкам.

Ключевые слова: зеленое рабочее место, зеленые навыки, зеленая экономика, зеленый переход, устойчивое развитие

GİRİŞ

Dünyada iqtisadi inkişafın ekoloji tarazlıqla vəhdət təşkil etməsi, üstünlüyün ətraf mühitin qorunmasına verilməsi, ekoloji problemlərin ilk növbədə həll olunması, gələcək nəsillərin imkanları məhdudlaşdırılmadan çağdaş nəsillərin rifahının yaxşılaşdırılması ön xəttə çəkilmişdir. Ölkəmizdə də ətraf mühitin qorunması, ekoloji təhlükəsizlik məsələlərinin kompleks həll edilməsi dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” sənədində müəyyən olunmuş beş istiqamətdən ikisi -dayanıqlı artan rəqabət qabiliyyətli iqtisadiyyatın formalaşdırılmasını, eləcə də təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” məkanının yaradılmasını özündə ehtiva edir.

Məhz bu səbəbdən “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nda ətraf mühitin qorunması əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biri kimi müəyyən edilmişdir. Konsepsiyanın əsas hədəflərindən biri ekoloji cəhətdən dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafa nail olmaq, biomüxtəlifliyin qorunması, yanacaq-enerji kompleksinin ətraf mühitə mənfi təsirlərinin neytrallaşdırılması, dənizin və onun akvatoriyasının çirkləndirilməsinin aradan qaldırılması və qorunması, yaşıl

ərazilərin bərpası və mövcud resursların səmərəli mühafizəsidir. Qeyd olunanlar ətraf mühitin idarədilməsi üzrə davamlı inkişaf məqsədlərinin də əsasını təşkil edir.

“Yaşıl” iqtisadiyyat inkişaf etdikcə, iş yerləri və bacarıqlara tələb də dəyişir. Dayanıqlı istehsalı və ətraf mühitin mühafizəsini təmin etməyə, ekoloji problemləri aradan qaldırmağa kömək edən “yaşıl” bacarıqların inkişafına ehtiyac yaranır.

ƏDƏBİYYAT İCMALI VƏ METODOLOJİ YANAŞMA

Bu iş əsasən “yaşıl” keçiddə işsizliyin artmasını qeyd edənlərə cavab olaraq yazılıb və digər suallara cavab verir: “yaşıl” keçiddə yeni bacarıqların aktuallığı; “yaşıl” iqtisadiyyatda iş yerləri və onun əsas meyilləri. İşdə “yaşıl” iqtisadiyyatda bacarıqlar, onların əsasında yeni iş yerlərinin yaradılması və onlara olan tələblər üzrə tədqiqat, ekspert rəyləri və beynəlxalq təşkilatların hesabatlarına istinadən icmal hazırlanmışdır. Son zamanlar mövzunun aktuallığını və daim yeni hesabatların hazırlanmasını nəzərə alaraq “yaşıl” bacarıqlar tələb daha da təkmilləşə bilər.

“YAŞIL” BACARIQ ANLAYIŞI

“Yaşıl” iqtisadiyyata keçid dövründə, insanların çoxu gələcəkdə öz bilik və bacarıqlarını “yaşılı” tələbinə uyğun artırmasalar işsiz qala bilərlər. Cəmiyyət texnoloji tərəqqi ilə ayaqlaşmalı və gələcəkdə iş yerlərinin tələblərinə cavab verməlidirlər. Bu iş yerləri üçün “yaşıl” bacarıqların inkişafı həlledici əhəmiyyətə malikdir. Yaşıl bacarıqlar ətraf mühit, iqtisadiyyat və sosial fəaliyyətlər baxımından davamlı inkişafa töhfə verəcək yaşıl texnologiya ilə əhəmiyyətli dərəcədə əlaqəlidir.

Bəs “yaşıl” bacarıq nədir? “Yaşıl” bacarıq anlayışının vahid tərifı yoxdur. Anlayışın yalnız yaşıl proseslər və ya funksiyalarla birbaşa əlaqəli olan bacarıqlara (məsələn, ətraf mühitin bərpası) aid olub-olmaması, yoxsa “yaşıl” məqsədlərə (məs., “yaşıl” proqram təminatının inkişafı) tətbiq edilə bilən daha ümumi bacarıqları da əhatə etməsi ilə bağlı xüsusi qeyri-müəyyənlik mövcuddur.

Müxtəlif illərdə, müxtəlif qurumlar tərəfindən “yaşıl” bacarıqlar anlayışına təriflər veriblər:

- “Yaşıl” bacarıqlar “davamlı və resurslardan səmərəli istifadə edən cəmiyyətdə yaşamaq, inkişaf etdirmək və dəstəkləmək üçün lazım olan

biliklər, bacarıqlar, dəyərlər və münasibətlər” (Peşə Təhsilinin İnkişafı üzrə Avropa Mərkəzi (CEDEFOP), 2012-ci il)

- Avstraliya “yaşıl” bacarığı “biznesdə, sənayedə və cəmiyyətdə davamlı sosial, iqtisadi və ekoloji nəticələri inkişaf etdirmək və dəstəkləmək üçün işçi qüvvəsində tələb olunan texniki bacarıqlar, biliklər, dəyərlər və münasibətlər”. (Milli Peşə Təhsili Araşdırma Mərkəzi (NCVER), 2013-ci il)
- “Yaşıl” bacarıqları “iqlim dəyişikliyi və ətraf mühitin tənzimləmələrinin səbəb olduğu dəyişikliklərə məhsulların, xidmətlərin və proseslərin uyğunlaşdırılmasına kömək etmək üçün bütün sektorlarda və bütün səviyyələrdə işçi qüvvəsinə lazım olan bacarıqlar” (İƏİT və CEDEFOP, 2014-cü il)
- Avropa “Yaşıl” bacarıqları “insan fəaliyyətinin ətraf mühitə təsirini azaldan bir cəmiyyəti yaşamaq, inkişaf etdirmək və dəstəkləmək üçün lazım olan biliklər, bacarıqlar, dəyərlər və münasibətlər” (Avropa Birliyinin Komissiyası (Skill panorama), 2015-2022-ci illər)
- “Yaşıl” bacarıqları “davamlı, aşağı karbonlu və resursdan səmərəli istifadə edən cəmiyyəti inkişaf etdirmək və dəstəkləmək üçün lazım olan biliklər, bacarıqlar, dəyərlər və atributlar” (Economist Impact, 2024-ci il) və s.

Bunları ümumiləşdirərək qeyd edə bilərik ki, yaşıl bacarıqlar inkişafın ekoloji, sosial və idarəetmə meyarlarını nəzərə alan ekoloji cəhətdən davamlı iqtisadiyyata keçid üçün vacibdir. Yaşıl bacarıqlara yaşıl texnologiyalar və prosesləri tətbiq etməyə, işdə və həyatda ekoloji cəhətdən məsuliyyətli qərarlar qəbul etməyə kömək edən həm texniki, həm də yumşaq bacarıqlar daxildir.

Beləliklə, “yaşıl” bacarıqlar xidmətləri, prosesləri və məhsulları iqlim dəyişikliyinə və bununla bağlı ekoloji tələblər üçün qaydalara uyğunlaşdırmaq üçün lazım olan bacarıqlardır. “Yaşıl” bacarıqlara davamlı və resurslardan səmərəli istifadə edən cəmiyyəti inkişaf etdirmək və dəstəkləmək, eləcə də həyat üçün lazım olan bilik, bacarıq, münasibət və dəyərlər daxildir.

“Yaşıl” iqtisadiyyata keçidin sürətlənməsi işçilərin yeni bacarıqlara malik olmasını və işçilərin sosial təhlükəsizliyini təmin etmək üçün təcili tədbirlərin görülməsini tələb edir.

BƏT-in hesabatına görə (ILO, 2018) dünyada “yaşıl” iqtisadiyyatın inkişafı 2030-cu ilə 24 milyon yeni iş yerlərinin yaradılmasına səbəb ola bilər. Bu proqnoz LinkedIn hesabatlarında öz təsdiqini tapır. Hesabatlara əsasən son beş ildə LinkedIn -də yaşıl iş elanlarının illik 8% artımı qarşısında “yaşıl”

kadrların global payı hər il cəmi 6% artdığı göstərilir (Циновкина Людмила, 2022). “Yaşıl” bacarıqlar müxtəlif formalarda bütün fəaliyyət sahələrini əhatə edirlər. Göründüyü kimi “yaşıl” texnologiyalara keçidin sürətlənməsi iş yerlərində xüsusi bacarıqlar tələb edir. Yaşıl texnologiya sürətlə irəlilədikcə, “yaşıl keçid”in tələblərinə cavab vermək üçün hazırkı və gələcək işçilərin hazırlanması və ixtisas artırılması qaçırılmayan strateji addımdır.

İş yerləri bu yaşıl keçidə nail olmaq zəncirinin vacib hissəsidir. Növbəti onillikdə yeni iqlim siyasətləri və öhdəliklər əsasında bütün dünyada milyonlarla yeni iş yeri yaradılacaq. Bunlar sadəcə iş yerləri deyil - bu işlərin əsasını “yaşıl” bacarıqlar təşkil edir.

“YAŞIL” İŞ YERLƏRİNİN ƏSAS MEYİLLƏRİ

“Yaşıl” bacarıqlar ilə yanaşı, “yaşıl” iş yerləri real dəyişiklik üçün əsas istiqamətləndiricidir. “Yaşıl” iş yeri nədir? – sualının da vahid cavabı yoxdur. Müxtəlif təşkilatlar və müəlliflər (Avropa Birliyi, Beynəlxalq Əmək Təşkilatı, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Avropa Statistika Komitəsi, O*NET İnkişaf üzrə ABŞ Milli Mərkəzi, Avropa Komissiyası, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Əmək Xidmətləri Bürosu, Vinter L. və Mur M.S., LinkedIn Economic Graph) müəyyən vaxtlarda bu suala cavab verməyə çalışıblar.

Bu təriflər ətraf mühitin qorunması və bərpasına yönəlmiş fəaliyyətlərə diqqət yetirmək, dövlət və özəl sektorda yaradılan məşğulluq baxımından oxşarlıqlara malikdir.

Təqdim edilən təriflərdən heç biri tam deyil. Onları ümumiləşdirməkdə, “yaşıl” iş yerlərinin dəqiq müəyyən edilməsində çətinliklər mövcuddur. Bu çətinliklər aşağıdakılardan ibarətdir (Auktor, 2020):

- Ekoloji davamlılıq ilə bağlı fəaliyyət genişliliyi, məsələn, çirklənmənin azaldılması və ehtiyatların istismarına qədər (məsələn, enerji və materialların istifadəsini azaltmaq yolu ilə çirklənmənin qarşısını almaq üçün çirklənmənin və ehtiyatların istismarının azaldılması).

- “Yaşıl” iş yerlərinin təsnifatı və statistikasının ənənəvi iqtisadiyyatda mövcud iş yerlərinin sadəcə “yaşıl” olaraq qeyd edilməsi və ya təsnifata yeni iş yerlərinin əlavə edilməsi olmağı aydın deyil. Çünki onlar aşağı karbonlu iqtisadiyyata keçidə töhfə verirlər və ya ənənəvi və ya yaşıl sektorlarda yaradılan yeni iş yerləridir.

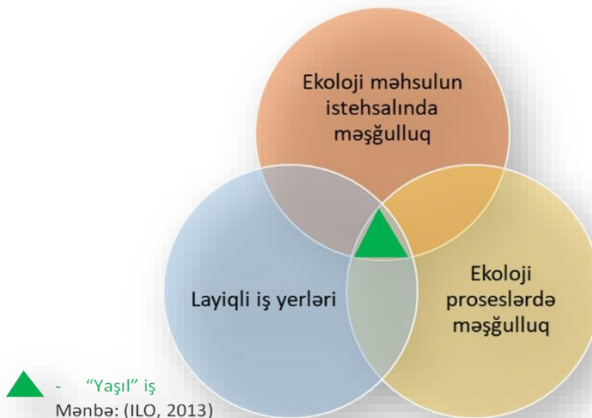
- Hansı fəaliyyət növünün “yaşıl” hesab edilməsi ilə bağlı məhdud razılıq mövcuddur ki, bu da təkcə ziddiyyətli statistikaya deyil, həm də mübahisələrə səbəb olur.
- Təchizat zəncirində iş yerlərinin nəzərə alınmasıdır. Məsələn, bərpa olunan enerji obyektlərinin istismarı ilə məşğul olan iş yerləri “yaşıl”, lakin təchizat zəncirinə aid olan təchizatla məşğul olan (mühərrik, kabel, avadanlıq hissələri və s. gətirənlər) digər işçilər qeyri-yaşıl iş yerləri adlanır.

Bir çox mənbələr BƏT tərəfindən verilən tərifə əsas götürürlər: “Yaşıl iş yerləri – istər istehsal və tikinti kimi ənənəvi sektorlarda, istərsə də bərpa olunan enerji və enerji səmərəliliyi kimi yeni, inkişaf etməkdə olan yaşıl sektorlarda ətraf mühitin qorunmasına və ya bərpasına töhfə verən layiqli işlərdir.”

Bu tərifdə təkcə ekoloji məhsullar və proseslərdə məşğulluq deyil, həm də yaşıllaşdırma nəticəsində yaradılmış qeyri-ekoloji sektorlarda yaşıl olmayan iş yerləri də nəzərə alınır. Üstəlik, Beynəlxalq Əmək Təşkilatı (BƏT) tərifində bu işlərin “layiqli” olması vurğulanır, çünki yaşıl işlər mütləq keyfiyyətli iş deyil. Şəkil 1-də BƏT təsnifatına hansı iş növlərinin daxil edildiyi göstərilir.

Şəkil 1.

BƏT-in “yaşıl” iş yerlərinə verdiyi tərif

Mənbələrdə “Yaşıl” iş yerləri müxtəlif xüsusiyyətlərə görə təsnifləşirlər: iş yerinin xüsusiyyətinə; istehsal xüsusiyyətlərinə; iş yerlərinin və istehsal xüsusiyyətlərinə görə və s.

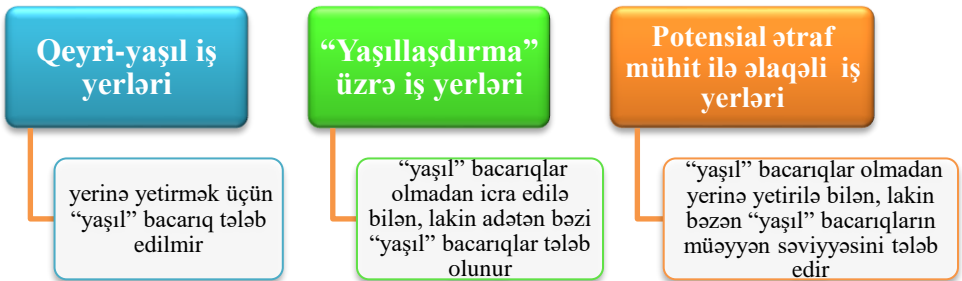
İşin xüsusiyyətinə görə işlər özləri “yaşıl”, “yaşıllaşdırma” və “qeyri-yaşıl”

kimi təsnifləşir (LinkedIn Economic Graph, 2022):

Şəkil 2.

“Yaşıl” iş yerləri işin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq təsnifatı

Mənbə: (LinkedIn Economic Graph, 2022)

Beləliklə, “yaşıl” iş yerləri – “yaşıl” bacarıqlar haqqında geniş biliyə malik olmadan yerinə yetirilə bilməyən işlərdir.

“Yaşıl” iş yerlərinin və bacarıqların çatışmazlığı iqtisadiyyatın yaşıllaşdırılmasının sürətini azaldır.

Müxtəlif beynəlxalq təşkilatların hesabatlarında ən sürətlə inkişaf edən yaşıl işlərə ekosistemin idarə edilməsi, ətraf mühit siyasəti və çirklənmənin qarşısının alınması üzrə iş yerləri göstərilir. Məsələn, LinkedIn hesabatında misal olaraq daha çox yaşıl bacarıqlar tələb edən qeyri-ənənəvi yaşıl işlərə misal olaraq avtopark menecerləri, məlumatın emalı və səhiyyə mütəxəssisləri kimi iş yerləri göstərilir (LinkedIn Economic Graph, 2022). Bu iş yerlərindən başqa effektiv və əhatəli yaşıl keçid, təmiz enerji, davamlı maliyyə, tikinti, texnologiya və şəhərsalma üzrə bacarıqlar tələb edilir.

Burdan məlum olur ki, “yaşıl” iqtisadiyyatda “yaşıl” bacarıqlar hər yerdə tələb olunacaq. Ona görə də işçilərin ixtisasartırma infrastrukturunu indidən qurulmalıdır. (LinkedIn Economic Graph, 2022)

Əsasən “yaşıl” bacarıqların böyük əksəriyyəti ənənəvi olaraq yaşıl sayılmayan işlərdə istifadə olunur.

NƏTİCƏ

Yaşıl bacarıqların nədən ibarət olduğunu bilmək maraqlı tərəflərə “yaşıl” bacarıqların mövcudluğunu və bu sahədə əlavə müdaxilələrə ehtiyacı qiymətləndirməyə imkan verir.

“Yaşıl” bacarıqların inkişafı təkcə “yaşıl” texnologiyaların tətbiqinə və “yaşıl” iqtisadiyyata keçidlə bağlı biliklərin formalaşmasına yönəlmiş tədbirlər kompleksindən asılı deyil, o, həmçinin bütün sahələrdə və ölkələrdə həyata keçirilən prosesdən asılıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Auktor, G. (2020). Green industrial skills for a sustainable future. Vienna: United Nations Industrial Development Organization,. Получено из https://www.unido.org/sites/default/files/files/2021-02/LKDForum-2020_Green-Skills-for-a-Sustainable-Future.pdf
2. ILO. (2018). World Employment and Social Outlook 2018: Greening with jobs International Labour Office . Geneva:. Получено из https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_628654.pdf
3. LinkedIn Economic Graph. (2022). *Global green skills report 2022*. LinkedIn Economic Graph. Получено из <https://linkedin.github.io/global-green-report-2022/>
4. United Nations Environment Programme. (2021). Global Guidance for Education on Green Jobs: Connecting Higher Education and Green Opportunities for Planetary Health. Получено из <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/35070>.
5. Циновкина Людмила. (2022). Навыки, необходимые для "зеленой" экономики. Казахстан. Получено из [HTTPS://STANDARD.KZ/RU/POST/NAVYKI-NEOBXODIMYE-DLYA-ZELENOI-EKONOMIKI](https://standard.kz/ru/post/navyki-neobxodimye-dlya-zelenoi-ekonomiki)